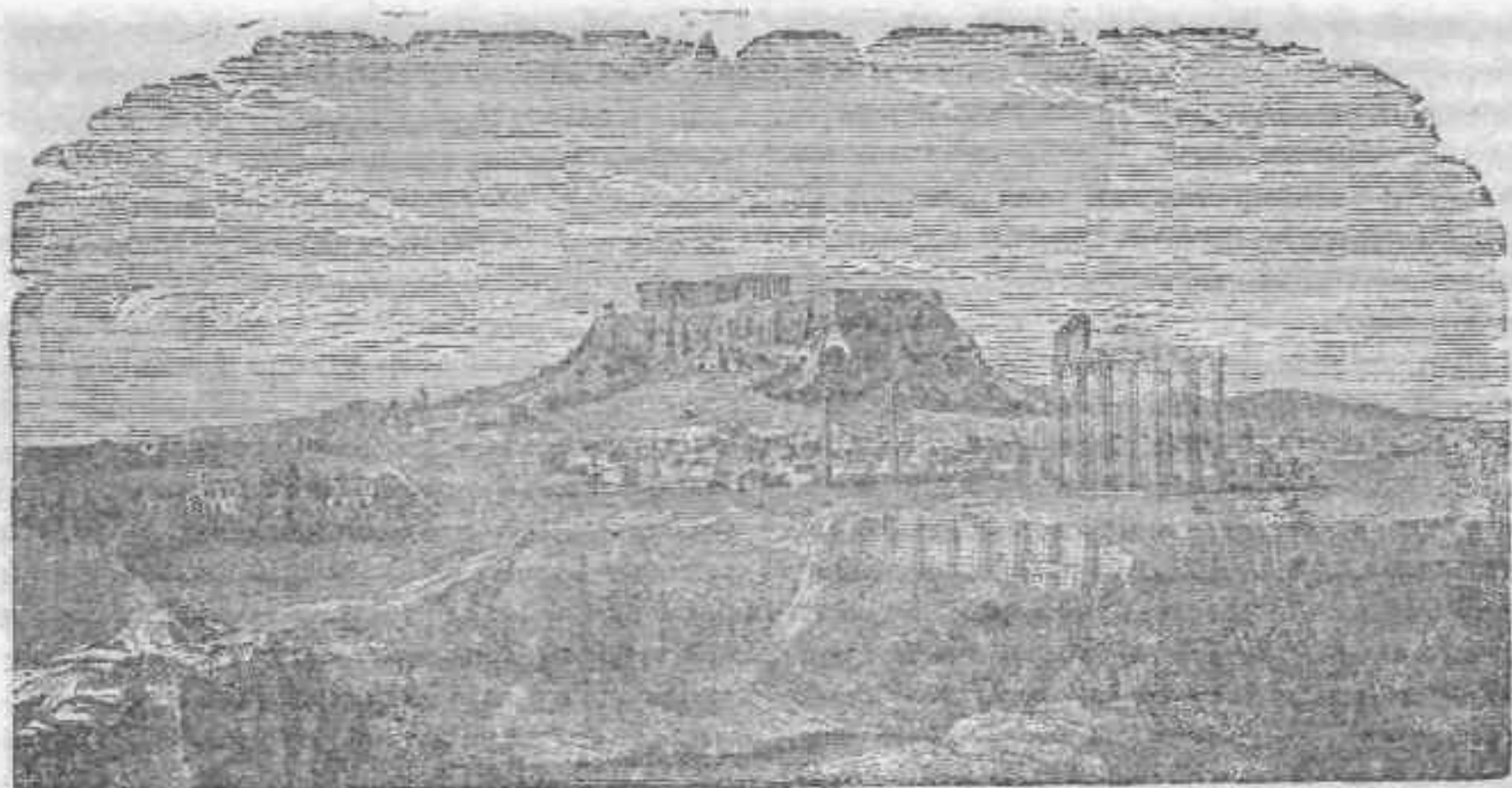

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 237.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς τὴν μελέτην τῶν Ὀμηρικῶν Πειρημάτων
ἐπὶ Θ. Καραύσου (*).

—000—

Ἀπαντες βέβαια ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ μελέτη τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ὁρθῆς καὶ ἐλευθέρου ἀγωγῆς, ὅτι διὰ τῆς μελέτης ταύτης γενομένη τοῦ δένδρου ἐκείνου τῆς κλασικῆς παιδείας καὶ μαθήσεως, ὅπερ ἡ μεγαλόνοια τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐφύτευεν, ἐκαλλιέργησε, καὶ δι' ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας ἀνέδειξε τελεσφόρον καὶ κάρπιμον· καὶ ἅπαντες μακαρίζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ἐγεννήθημεν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ εἶδος ταῦτο τῆς μαθήσεως κατέστη ἐφικτότερον καὶ μᾶλλον εὐπρόσιτον εἰς τοὺς ὀρεγομένους ὅπως εἰς αὐτὸ μυσταγωγηθῶσι, καθ' ἣν ἡ μέθοδος καὶ τὰ μέσα τῆς παραδόσεως κωλύθησαν, ἀπλουστεύθησαν καὶ ποικιλοτρόπως ἐτελειοποιήθησαν σχετικῶς ὡς πρὸς τὰς προγενεστέρας ἐποχὰς τῆς δουλείας καὶ τοῦ σκότους.

Ἀλλ' ἅπαντες ἐπαναπαυόμενοι εἰς τὰς ὁμολο-

γίας ταύτας, οὐδόλως ἀνησυχοῦμεν ὅπως προδω-
μεν καὶ περικιτρω, ὅπως σχηματίσωμεν καθαρὰν
καὶ διακεκριμένην ἰδέαν μέχρι τίνος ἔχονται ἀλη-
θείας αἱ ἀξιώσεις αὗται, οὐδόλως λαμβάνομεν τὴν
προσθήκουσαν πρόνοιαν ὅπως θέτωμεν ἡμῖν αὐτοῖς
τὸ ζήτημα, εἰς τί συνίσταται ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία,
κατὰ τίνα μέθοδον πρέπει νὰ μελετῶνται οἱ Ἕλλη-
νες συγγραφεῖς, πῶς ἐρωτώμενοι ἀποκαλύπτουσι τὸ
βάθος τῶν νοημάτων αὐτῶν, καὶ ἀνοίγουσιν εἰς
τοὺς σπουδάζοντας ἀκένωτον θησαυρὸν γνώσεων.

Τοῦ ζητήματος λοιπὸν τούτου καὶ ἡμεῖς ἐπι-
λαμβόμενοι προτεθήμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ
φέρωμεν συνοπτικὰς τινὰς σκέψεις, ἱκανὰς ἵσως ἐν
μέρει τοῦλάχιστον νὰ παρέξωσι νύξιν τινὰ τοῖς
νέοις ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν διατεροῦμεθα
τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ εἰσδύοντες εἰς τὸ
πνεῦμά των, δύνανται νὰ πορίζωνται βεβαίαν καὶ
πραγματικὴν ὠφέλειαν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ θέλομεν ἐμπέσειν εἰς ἀδιέξοδον λα-
βύρινθον, ἐάν δὲν ἐμπερικλεισθῶμεν ἐντὸς ὁρίων,
ἐάν δὲν διαγράψωμεν προηγουμένως τὴν περιφέ-
ρειαν ἐντὸς τῆς ὁποίας μέλλομεν νὰ περιστραφῶ-
μεν, ἀνάγκη ἐν τῷ μέσῳ τοσούτης πληθύος καὶ
ποικιλίας συγγραμμάτων νὰ ἐκλέξωμεν ἓν εἶδος
παραδείγματος ἐν μόνον ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ
τούτου ἐφαρμόζοντας τὰς παρατηρήσεις μας, νὰ τὸ
προτάξωμεν ὡς τύπον καὶ δοκίμιον τῆς μεθόδου,
καθ' ἣν πρέπει νὰ μελετῶνται καὶ ν' ἀνελίττων-
ται τὰ προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς ἀριστοτελείας.

(*) Ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς διατριβῆς τοῦ Κ. Θ. Καραύσου, καὶ δι' ἄλλων ἀξίων λόγου ἔργων τιμήσαντες τὴν Πανδώραν, ἐστὶν ἡμῖν πρὸς μνημόν. Λυπούμεθα εἰς ὅτι ἠναγκάσθημεν νὰ ἀναβάλωμεν ἄχρι τῆς σήμερον τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς. Σ. Π.

ὥς τοιοῦτον δὲ προτιμῶμεν ἐκεῖνο, ὅπερ χαίρει βεβαίως τὰ πρεσβεῖα ἕνεκα τῆς τε ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς καὶ τῆς μεγίστης ἐπιρροίας αὐτοῦ ἐφ' ἀπάσης τῆς μετὰ ταῦτα Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας.

Εὐκόλως δὲ πᾶς τις ἐννοεῖ ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ Ὀμηρικὴ ποίησις. Τὸ ζήτημα λοιπὸν πῶς πρέπει νὰ σπουδάζωνται τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐξάγῃται μεῖζων ὠφέλεια ἐκ τῆς ὅσον ἐνεστί βαθυτέρας αὐτῶν καὶ ἀκριβεστέρας μελέτης, ἀνάγεται εἰς τοῦτο, τίνες αἱ διάφοροι φράσεις, τίνες αἱ διάφοροι ἐπόψεις, ὑπ' ἧς πρέπει νὰ κατοπτρίζωνται καὶ νὰ ἐξετάζωνται.

Τούτων λοιπὸν τὴν ἀναδίφησιν καὶ ἡμεῖς ἐπιχειροῦντες προαναγγέλλομεν ὅτι θέλομεν τὰ θεωρήσειν ὑπὸ τρεῖς κυριωτέρας ἐπόψεις. Πρῶτον μὲν ὑπὸ τὴν λεκτικὴν, δεῦτερον δὲ ὑπὸ τὴν Πραγματικὴν, καὶ τρίτον ὑπὸ τὴν Γραμματολογικὴν ἢ καλλιλογικὴν ἐποψίν.

Καὶ ὥς πρὸς τὴν πρώτην, ἥτοι τὴν λεκτικὴν, βραχύ τι ἢ οὐδὲν κρινόμεν ἐπαναγεῖν νὰ ἐνδιατρίψωμεν καθ' ὅσον ἡ διδασκαλία τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων περὶ ταύτην συνήθως ἐν γένει στρέφεται. Οὐδὲ ἀρνούμεθα τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας προεγνομένην ὠφέλειαν, ἀποτελούσης τὴν βάσιν καὶ τὴν στοιχειώδη ἀρχὴν πάσης περαιτέρω ἐκμαθήσεως, ἀρκεῖ μόνον ἡ διδασκαλία τοῦ μέρους τούτου νὰ γίνηται μετὰ τῆς προσηκούσης εὐστοχίας καὶ ὀρθῆς κρίσεως. Ἄς μὴ περιορίζηται ὁ διδάσκων εἰς στερεότυπὸν τινὰ τοῦ καιμένου μετὰφρασιν, ἧς τὴν διαποικίλην δι' ἐπιτηδεύων καὶ προσφυῶν παρατηρήσεων συντεινουσῶν πρὸς ὅσον ἐνεστὶν εὐχερύτεραν καὶ εὐρύτεραν κατάληψιν. Ἄς ἐμφιλοχωρῇ εἰς τὰς φράσεις, τοὺς τρόπους καὶ τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς πρωτογόνου ἐκείνης Ὀμηρικῆς Γλώσσης, συμπαρακολουθῶν αὐτὴν κατὰ βῆμα εἰς τὰς μεταβολὰς καὶ τὰς ἀλλοιώσεις, ἧς ὑπέστη εἴτε ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν, εἴτε ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τῶν λέξεων, εἴτε ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν καὶ τὴν πλοκὴν τοῦ λόγου, διατρέχουσα τοὺς αἰῶνας καὶ διαδοχικῶς ἐναποθέτουσα τὰ στοιχεῖά της εἰς τὰς ἐφεξῆς διαφόρους περιόδους τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι αὐτῆς τῆς ἐνεστώσης περιόδου τῆς καθομιλουμένης ἡμῶν γλώσσης· διότι καὶ αὕτη διασώζει βέβαια πλείστους χαρακτῆρας τῆς προμήτορος. Ἄς ἀντικαθίστανται εἰς τοὺς ποιητικὸς καὶ ἀπηρχαιωμένους σχηματισμοὺς καὶ τύπους ἄλλοι συνηθέτεροι καὶ πεζικώτεροι. Ἄς περιαιρῇται τὸ μέτρον καὶ ὁ ῥυθμὸς, ἧς ἀπεκδύωνται τὰ περικοσμήματα, αἱ τρόποι, αἱ μεταφοραί, αἱ εἰκόνες καὶ πᾶν ὅ,τι ἰδιάζει εἰς τὸν ἑμμετρὸν λόγον, μετατρεπομένων τῶν στίχων εἰς πεζὴν φράσιν, ἵνα γίνηται ἐπαισθητοτέρα ἡ μεταξὺ τῆς ποιήσεως καὶ πεζογραφίας ὑπάρχουσα διαφορὰ καὶ διάκρισις.

Ἐπὶ τέλους δὲ οἱ διδασκόμενοι ἧς μὴ μένωσιν ἄμοιροι τῆς τε Ὀμηρικῆς προσωδίας καὶ τοῦ ἐπικού μέτρου, διότι καθὼς ἡ μὲν ἐννοια εἶναι, αὕτως εἰπεῖν, ἡ ψυχὴ ἡ ζωὴ τοῦ στίχου, αἱ δὲ λέξεις ἡ ὅλη ἡ τὸ σῶμα, αὐτῶ καὶ τὸ μέτρον εἶναι τὸ εἶ-

δος ἢ ἡ μορφή ἢ ἐπιχέουσα αὐτῇ οὐ μικρὰν χάριν καὶ εὐπρέπειαν, καθ' ὅσον διὰ τῆς ῥυθμικῆς τῶν στίχων ἀπαγγελίας καθίσταται ἐπαισθητὸς ὁ μηχανισμὸς τῶν, καὶ ἐκτιμῶνται προσκόντως αἱ διάφοροι τῶν ἀντικειμένων περιγραφαὶ εἴτε ἱλαραί, προσηγεῖς καὶ χαρίεσαι, εἴτε, τὸ ἐναντίον, μελαγχολικαί, φρικώδεις καὶ διαγερτικαὶ φόβου καὶ ἐκπληξέως.

Ἀλλ' αἱ βραχέειαι αὗται σκέψεις μας δὲν ἀφορῶσιν εἰμὴ μόνον τὸ λεκτικὸν μέρος τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ποιημάτων, δὲν περιστρέφονται εἰμὴ εἰς αὐτὸ τὸ κατώφλιον τοῦ ὑψηλοῦ καὶ εὐρέος οἰκοδομήματος. Πρόκειται, ὑπερβάντες τὸν ἐξωτερικὸν τοῦτον περίβουλον νὰ εἰσέλθωμεν καὶ ἐντὸς, ἵνα περιεργασθῶμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἀρμονικὴν ἀναλογίαν, συμμετρίαν καὶ διάταξιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τούτου σχεδιάσματος, πρόκειται, ἐν ἄλλοις ῥήματι, νὰ διερευνήσωμεν τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἐπικῆς τέχνης καὶ ὑπὸ ὑψηλοτέραν ἐποψίν, πρόκειται, ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς σφαίρας τῶν ἰδεῶν τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἐθίμων τῆς ἐνεστώσης ἐποχῆς, καὶ ἐκλυόμενοι ἐκ τῶν δεσμῶν τῶν ἐπικρατούσων προκταλήψεων νὰ παλινδρομήσωμεν ἐπέκεινα δισχιλίων ἐτών, νὰ ἐξοικειωθῶμεν μὲ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, μὲ τὰς δοξασίας καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν Ἑρωϊκῶν χρόνων, νὰ γίνωμεν, εἰ δυνατόν, μέλη τῆς τότε κοινωνικῆς καταστάσεως, ἂν μέλλωμεν ἐμβρατεύοντες εἰς τὴν τοῦ Ποιητοῦ διάνοιαν νὰ συμπαθῶμεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ν' ἀντιλαμβάνωμεθα τὰ γεγονότα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἰδίων αὐτοῦ αἰσθημάτων καὶ ἐντυπώσεων, καθ' ὅσον ἡ φύσις τοῦ πράγματος ἐπιδέχεται.

Ἀλλὰ πῶς ἐπιτυγχάνομεν τοῦ σκοποῦ τούτου; Ἐπιπροσθέτοντες βέβαια εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ λεκτικοῦ καὶ τὴν τοῦ πραγματικοῦ, ἐνδιαιωμένοι εἰς τὰ διανοήματα, τὰς κλίσεις καὶ τὰ ἔργα τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς, καὶ προσπαθοῦντες ὅπως διὰ τῆς ἀκριβοῦς μελέτης καὶ ἀναλύσεως αὐτῶν τούτων τῶν Ποιημάτων, δυνήθωμεν νὰ ἐξάξωμεν ἐκ τῶν σπλάγγνων αὐτῶν (ἐπεὶ δὲ στερούμεθα ἄλλων πηγῶν), καὶ νὰ προσδιορίσωμεν ὅσον ἐνεστί τὰ καθεστῶτα, ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸς ὁ Ποιητὴς ἐζη καὶ διέτριβε, λαμβάνων ἐξ αὐτῶν τὰς ἐμπνεύσεις του· διότι εὐκόλως ἐννοεῖ πᾶς τις πόσον συντείνει εἰς τὴν κατάληψιν οἰουδήποτε συγγράμματος ἡ ἐξοικειώσις μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς παραγωγούσης αὐτὸ ἐποχῆς, ἡ καθολικὴ γνῶσις τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων, αἵτινες κατεῖχον καὶ ἐδρespoζον τὸν συγγραφέα. οὐχ ἦττον ἢ τοὺς συγχρόνους του.—Καὶ τῶντι ὁ μέγας Ποιητὴς, ὁ μέγας πολιτικὸς, ὁ μέγας φιλόσοφος, ἐν γένει δὲ ὁ μέγας ἀνὴρ εἶναι καὶ αὐτὸς τέκνον τῶν περιτοχιζουσῶν αὐτὸν περιστάσεων. Ὅθεν ὅσονδὴποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ πρωτότυπος, ὅσονδὴποτε καὶ ἂν ἐπενεργῇ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς πλαστουργικῆς τοῦ νοός του δυνάμεως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, δὲν δύναται ὁμως νὰ ὑπερπλήσῃ αὐτὴν, δὲν δύναται νὰ μὴν ἐπιρρέασθῃ μᾶλλον ἢ ἦττον ὑπ' αὐτῆς

ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων του.

Τί λοιπὸν ἐδόξαζεν ὁ Ὀμηρὸς σύμφωνα μὲ τὸν αἰῶνά του περὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου, τί περὶ ἀνθρώπου, τί περὶ οἰκογενείας, τί περὶ πολιτεύματος, τί περὶ θρησκείας; Ἰδοὺ ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων. Ἰδοὺ ὅ,τι ὀφείλομεν νὰ σπουδάσωμεν ἵνα εἰσδύσωμεν εἰς τὸν Ὀμηρικὸν τρόπον τοῦ διανοεῖσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι.

Πρὸς διασάφηνσιν δὲ τῶν λεγομένων ἄς ἴδωμεν, χάριν περαδείγματος, τίνες αἱ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δεσποῦνται δοξασίαι περὶ ἀνθρώπου ψυχολογικῶς τε καὶ ἠθικῶς θεωρουμένου, περὶ πολιτεύματος, καὶ περὶ θρησκείας.

Καὶ πρῶτον, τίς ὁ Ὀμηρικὸς τρόπος τοῦ θεωρεῖν ψυχολογικῶς τὸν ἄνθρωπον; Εἶναι βέβαια ἀντίθετος τοῦ ἡμετέρου Χριστιανικοῦ· διότι, ἐνῶ ἡμεῖς λαλοῦντες περὶ τῆς μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὑπαρχούσης σχέσεως, τὴν μὲν ψυχὴν χαρακτηρίζομεν διὰ τῆς ἀντιωνυμίας ἐγὼ, αὐτός, τὸ δὲ σῶμα ὡς τι ἐκτὸς αὐτῆς κείμενον, ὡς τι ἐξωτερικόν, ἀπεναντίας ὁ Ὀμηρὸς τὴν μὲν ψυχὴν περισταίνει διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς ὀνόματος, τὸ δὲ σῶμα διὰ τῆς Ἀντωνυμίας αὐτῆς.

Ὅθεν ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰλιάδος ἀναφέρει ὅτι, ἕνεκα τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ὀργῆς, αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν Πρώων προεπέμφθησαν εἰς τὸν Ἄδην, αὐτοὶ δὲ κατελείφθησαν σπαράγματα εἰς τοὺς κύνες καὶ τὰ σαρκοφάγα ὄρνεα. Επομένως δὲ παρ' Ὀμήρῳ ἡ ψυχὴ δηλοῖ μόνον τὴν ἀναπνοὴν ὡς ὅρον τῆς ζωῆς, οὐδέποτε δὲ, ὡς παρ' ἡμῖν, τὸ πνεῦμα ἢ τὴν διανοητικὴν καὶ βουλευτικὴν ἀρχήν. Ἡ ψυχὴ, ὡς λέγει, διαμένει ἐν Ἄδου, ἀλλ' ὅχι τὸ πνεῦμα, ὅπερ οὐδαμῶς θεωρεῖ ὁ Ὀμηρὸς ὡς τι καθ' ἑαυτὸ καὶ αὐτὸπαρκτον· καὶ ἡ περὶ τούτου δοξασία του εἶναι τοσοῦτον ὑλικὴ ὥστε ἀποφαίνεται ὅτι οἱ ἐν Ἄδου στεροῦνται τῆς χρήσεως πνευματικῶν δυνάμεων, διότι στεροῦνται σώματος, καὶ ὅτι πρὸς ἀνάκτησιν ζωῆς πρέπει νὰ πίωσιν αἷμα.

Ἴνα δὲ καταστήσωμεν ἔτι μᾶλλον καταληπτὴν τὴν Ὀμηρικὴν ταύτην περὶ ψυχῆς δοξασίαν, παρατηρήτεον ὅτι οἱ δύο κυριώτεροι ὅροι τῆς ζωῆς, οὓς γινώσκει ἡ Ὀμηρικὴ ἐποχὴ, εἶναι ἡ ἀναπνοὴ καὶ τὸ αἷμα· κατὰ δὲ τὸν θάνατον ἡ ψυχὴ ἢ ἡ ἀναπνοὴ πορεύεται εἰς τὸν Ἄδην, τὸ δὲ αἷμα ὑπολείπεται ἐπὶ τοῦ ἀνω κόσμου ἐν τῷ σώματι, ἢ ἐκ τίνος πληγῆς χύνεται κατὰ γῆς. Ὅθεν αἱ σκιάι τῶν ἀποθανόντων στεροῦνται αἵματος καὶ ζῶσι μόνον ἀφ' ἡμισείας, διότι δὲν ὑφίσταται εἰμὴ ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο ὅρων τῆς ζωῆς, ἡ ψυχὴ, ἢ ἡ ἀναπνοή· ἐκλείποντος δὲ τοῦ αἵματος εἶναι ἀνεύ σωματικότητος, ἀλλὰ μετὰ τῆς σωματικότητος ἐπικνέρεται τὸ πνεῦμα, ὅταν αἱ σκιάι πίωσιν αἷμα, ὅταν τοῦτο προστεθῇ εἰς τὴν ψυχὴν. Οὕτως ἡ ψυχὴ Γαιρσιίου τοῦ μάντεως τότε μόνον δύναται νὰ μαντεύσῃ, ἀφοῦ ἐπιεν αἷμα (Ὀδυσ. Α'. 96). Ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀγαμέμνωνος τότε μόνον ἀναγνώριζεν τὸν Ὀδυσσεύα,

ἀφοῦ ἐπιεν αἷμα (αὐτόθι, 387). Ἐσαύτως δὲ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ὀδυσσεύος τὸν υἱὸν τῆς (αὐτόθι, 141).

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν ἔπεται ὅτι αἱ πνευματικαὶ ἐνέργειαι παριστάνονται μόνον ὡς ἰδιότητες καὶ δυνάμεις τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, αἵτινες διαρκοῦσιν ἐν ὅσῳ καὶ τὸ σῶμα ζῇ, ταύτου δὲ ἐκλείποντος ἐν ὅσῳ θανάτου ἐξερπνίζονται ὡς αὐτὴ ἡ ζωὴ. Ἡ σκέψις δὲν εἶχεν ἀκόμη τοσοῦτον προχωρήσει, ὥστε νὰ ἐννοῇ τὴν ζωὴν μετὰ θάνατον διαρκοῦσαν ὡς τι ἐνυπόστατον, ἀλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν διάρκειάν τῆς ἐδοξάζετο ἐπὶ αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων· διότι ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἡ ἀναπνοή, ἀποθνήσκοντος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐγκαταλείπουσα αὐτὸν πνοὴ παρίσταται εἰς τὴν αἰσθησιν ὡς αἰτία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου· οἰχομένη δ' ἐκείνη· ἐναπολείπονται τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος. Ὅθεν εἰεῖνη μόνη διαρκεῖ εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλ' ὡς φάσμα καὶ εἰδωλὸν διατηροῦν μόνον τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ πρώην πραγματικοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω π. χ. ὁ Πάτροκλος ἐμφανίζεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀχιλλέου τοιοῦτος αἰετὴν ζῶν κατὰ τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὴν ὄψιν, τὴν φωνὴν καὶ τὰ ἱμάτια (Ἰλ. Ψ'. 65). Ὅτε ὁ Ὀδυσσεύς καταβᾶς εἰς τὸν Ἄδην προσέφερε θυσίαν καὶ ἐπλησίισαν εἰς τὸ αἷμα πολλὰ σκιάι ἐμφανισθεῖσαι ὑπὸ τὴν προτέραν αὐτῶν μορφήν, ὡς νέαι, γέροντες κ.τ.λ. ὁ Ὀδυσσεύς ἀναγνώριζεν ἀμέσως τὴν μητέρα του, τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Αἴαντα, κ.τ.λ. Τὸ εἰδωλὸν ἐπομένως εἶναι τὸ ἀπεικόνισμα, τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Ὁ λόγος δὲ τῆς πίστεως ταύτης βασίζεται ἐπὶ πάντῃ αἰσθητικῆς περατάσεως, ἥτοι τὴν ἐξακολουθεῖσιν τῆς ζωῆς δὲν ἐδύνατό τις νὰ ἐννοήσῃ ἄλλως πῶς εἰμὴ ὡς συνέχειαν τῆς παρούσης καταστάσεως· δὲν ἐδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὴν ζωὴν εἰμὴ ὡς περιλειπομένην ἐντὸς χώρου, καὶ ἐάν μέρος τι τοῦ ἀνθρώπου μὲλλῃ νὰ διαρκῇ, ἀνάγκη πάσα ἡ μορφή του νὰ ᾖ ἀνθρώπινος.

Μετὰ δὲ τὰς νύξεις ταύτας περὶ τῆς ψυχολογικῆς ζωῆς τοῦ Ὀμηρικοῦ ἀνθρώπου, ἐπιχειροῦντες ἤδη γενικὴν τινα σκιαγραφίαν τῆς ἠθικότητος αὐτοῦ καὶ τῆς φυσιογνωμίας τοῦ χαρακτήρος του, εὐρίσκομεν αὐτὸν μεριμνῶντα περὶ τῶν ἰδίων οὐχ ἥττον ἢ περὶ τῶν κοινῶν ἀσχολούμενον εἰς τὰ τῆς γεωργίας, τῆς θαλασσοπλοΐας καὶ τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς φιλοπονίας γεννᾶται ἡ ἀρετὴ, διὰ τοῦτο οἱ ἀπλοῖκοι τὰ ἤθη Ἕλληνας παριστάνονται εὐκρινεῖς καὶ πιστοὶ εἰς τὸς δατοληψίας των, φιλόστοργοι πρὸς τὴν οἰκογένειαν, φιλόξενοι, οὐκ ἐκτρέφοντες πρὸς τοὺς πάσχοντας, εὐσεβεῖς καὶ εὐγνώμονες περὶ τὰ θεῖα.

Παρατηροῦντες δὲ ἐγγύτερον τίνα τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τίνες αἱ ἀτομικαὶ αὐτῶν ἀρεταί, κατὰ πρῶτον μὲν ἀντιλαμβάνομεθα ὑψηλὸν βαθμὸν ἀνθρώπου χαρακτήρος εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ συζύγων, μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, μεταξὺ δεσποτῶν καὶ δοῦλων, μεταξὺ φίλων καὶ ξένων. Ἀς ἀναγνώσῃ τις τὴν ἀ-

ποχωρισμόν τοῦ Ἑκτορος ἀπὸ τῆς συζύγου καὶ τοῦ τέκνου του, ἃς παρατηρήσῃ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ ποιητὴς παριστάνει τὸν Ἀχιλλεὺς διαλεγόμενον περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, περὶ πλούτου, τιμῆς, γενναιοφυχίας, καρτερίας, φρονήσεως, ἐγκρατείας, φιλοξενίας, πραότητος, τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας. Ὅποια μαθήματα ἀνθρωπισμοῦ ἀπαντῶνται εἰς αὐτόν, κατὰ τὰς ἐκφράσεις τοῦ Ἑκτόρου. Καὶ αὐτὸς ὁ πλέον σκληρὸς καὶ ἀμεύλικος πολεμιστὴς δὲν εἶναι ἄμοιρος φιλανθρώπων αἰσθημάτων. Τοιαύτη εἶναι ἡ σκηνὴ τῆς Εὐραψωδίας, καθ' ἣν ὁ μὲν Πρίαμος προσπίπτει εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Ἀχιλλεύου, κυλίσταται κατὰ γῆς ἐξικιτούμενος τὸ πτώμα τοῦ φονευθέντος υἱοῦ τοῦ Ἑκτορος, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς ἀναμνησθεὶς καὶ αὐτὸς τὸν γηραιὸν πατέρα τοῦ Πηλέως κλαίει στεναζών· διότι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ τοι ὑψηλοφρονούντος ἐπὶ ἡρώσῳ καὶ πολεμικῇ δόξῃ, ἐμφιλοχωρεῖ ὅμως καὶ τὸ υἱικὸν αἶσθημα· τὸ πάθος νικᾶται ὑποχωροῦν εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἀναπολὼν εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὅτι ὁ πατήρ του Πηλεὺς θρηνεῖ δι' αὐτόν καθὼς τώρα ὁ Πρίαμος διὰ τὸν υἱόν του Ἑκτορα, συγκινεῖται, καταπραΰνεται, καὶ παραχωρεῖ εἰς τὸν γέροντα Πριάμον τὸ πτώμα τοῦ υἱοῦ του.

Δεύτερον δὲ ἀτιλχυμένον βαθμὸν τινα φρονήσεως, ἐγκρατείας καὶ μετριότητος, ὅστις διεγείρει θαυμασμόν καὶ ἐκπληξιν. Ἡ φρόνησις καὶ ἡ μετριότης ἀναφαίνεται ἐκ πολλῶν τεκμηρίων· οὕτω π. χ. ἐκ τῆς καταδράσεως τοῦ πάθους· μάλιστα δὲ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἐκδικήσεως, καὶ αὐτὸς ὁ ἐμπαθὴς Ἀχιλλεὺς καὶ τοι βρέως καθυδρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος, μετριάζεται ὅμως καὶ ὥθει πάλιν τὸ ξίφος εἰς τὴν θήκην· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναγκαζόμενος νὰ ὑποφέρῃ τὰς ὕβρεις τῶν μνηστήρων καὶ τὰς ἀκολασίας τῶν θεραπαινίδων μέχρις οὗ φθάσῃ ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως κατέχει ἑαυτόν, καὶ ἐνθ' ἡ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐνδὸν ὑλάκει σφόδρα ὀργιζομένου διὰ τὰ ἀνόσια ἔργα, λέγει καθ' ἑαυτόν· ὑπόμεινον καρδίᾳ μου, σὺ ἄλλοτε ὑπέμεινες καὶ ἄλλο βαρύτερον (Ὀδ. Υ' 17).

Τρίτον σημεῖον τοῦ χαρακτηῖρος εἶναι ἡ ἀπλότης καὶ ἡ εἰδικρίνεια δι' ἧς κρίνει τις ἑαυτὸν οὐχ ἥττον ἢ καὶ τοὺς ἄλλους. Οὕτως ὁ Ἀχιλλεὺς παρίσταται λέγων, μοῦ εἶναι μισητὸς ὡς ὁ Ἄδης ὅστις ἄλλα λέγει, καὶ ἄλλα ὑπακρύπτει εἰς τὴν μήτην του (Ιλ. Ι. 312). Οἱ Ὀμηρικοὶ ἄνθρωποι δὲν ἤξευραν νὰ ὑποκρύπτωσι τὰ αἰσθηματὰ καὶ τὰς ἐπιθυμίας των, ἀλλὰ παρρησια ἐξέφραζον ὅτι διανοοῦντο καὶ ᾔσθάνοντο. Ἡ ἀνυπόκριτος αὕτη παρρησία παντοῦ δείκνυται σαφῶς μάλιστα δὲ ὅταν μέμφηται τις τοὺς ἄλλους, ὡς π. χ. ὁ παρωρυγμένος Ἀχιλλεὺς καλεῖ τὸν Ἀγαμέμνονα ἀνάσχοντον (Ιλ. Α' 158. 225), ἢ ὁ Μενέλαος ὅτε ἐπρόκειτο νὰ γείνη συνθήκη μεταξὺ Τρώων καὶ Ἑλλήνων ἐκφράζεται ἀσυστόλως ὅτι οἱ παῖδες τοῦ βασιλέως Πριάμου εἶναι ὑπερφίαλοι καὶ ἄπιστοι· ἢ τέλος ὁ Ἀγαμέμνων πρὸ τῆς μάχης ἐπιπλήττει

τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας (Ιλ. Δ'. 336). Ἀλλὰ καὶ ἡ συνήθης περιαιτολογία πολλῶν ἡρώων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς καθόλου ἐπικρατούσης παρρησίας· διότι κατ' ἐξείνην τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν εἶχον παραισδύσειν εἰς τὰ ἥθη αἱ ἐθιμοτυπία καὶ ἡ ὑπόκρισις, ἕκαστος ὡμολόγει μετὰ πεποιθήσεως ὅτι ἐπίστευε νὰ ᾔῃ, ἢ πραγματικῶς ᾔῃ. Ὅχι μόνον κατὰ τὴν μάχην ἐγκωμιάζουσιν ἑαυτοὺς οἱ ἥρωες πρὸς ἐκπληξιν τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ καθόλου προκειμένης ὑπερασπίσεως τῶν δικαιοματίων, ἐξυμνοῦσι τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀρετάς. Οὕτως ὁ Ἑκτωρ ἀποκαλεῖ ἑαυτόν θεῖον (Ιλ. Η'. 75).

Τὸ δ' ἐμὸν κλέος οὐ ποτ' ἐλείπει (αὐτόθι, 91).

Ὁ Ἰδομενεὺς καὶ ὁ Μυριόνης ἐπαινοῦσιν ἑαυτοὺς ὡς ἀνδρείους (Ιλ. Ν'. 262—269), καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς γνωστοποιεῖ ἑαυτόν εἰς τοὺς Φαίακας διὰ τούτων τῶν λέξεων· « Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅστις ὑπερλήπτομαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοὺς παντοίους δόλους μου, καὶ ἡ φήμη μου φθάνει ἕως εἰς τὸν οὐρανόν (Ὀδ. Ι'. 19). Τέλος δὲ πάντων τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς εἶναι τὸ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον εἰς τὸν Ὀμηρικὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐνθέρμως ἀγωνίζεται ὅπως διατηρήσῃ τὴν τιμὴν του ἀκλήδωτον. Ὁ Ἑκτωρ, καὶ τοι βέβαιος ὢν ὅτι αἴσεται ἡμᾶρ ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος Ἱρή καὶ Πρίαμος, καὶ λαὸς εὐμμελίῳ Πριάμοιο, καὶ τοι προκισθνόμενος ὅποια δυστυχήματα ἐπαπειλοῦσι τὴν σύζυγον καὶ τὸ τέκνον του, λέγει ὅμως (Ιλ. Ζ'. 441) ὅτι ἐντρέπεται τοὺς Τρώας καὶ τὰς Τρωάδας, ἐάν ὡς δειλὸς ἀποφεύγῃ τὴν μάχην, καὶ ὅτι ἡ καρδίᾳ του δὲν τὸν προτρέπει εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ ἔσυνείθισεν νὰ μάχεται εἰς τὰς πρώτας τάξεις τῶν Τρώων, ἀγωνιζόμενος ὅπως σώζῃ τὴν μεγάλην φήμην τοῦ πατρὸς του, καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ. Τὸ αἶσθημα τῆς στρατιωτικῆς τιμῆς ἐξάπτεται εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ὅποτε ὁ Ἀγαμέμνων δυσπιστεῖ εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸν πολεμικὸν του ζῆλον (Ιλ. Δ'. 350). Οὕτω καὶ ὁ Διομήδης βλέπων ἑαυτόν μόνον ἐναντίον τῶν Τρώων ἀποσοθεῖ τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ φόβου διὰ τῶν ἐφεξῆς λέξεων· « Διατί ἡ καρδίᾳ μου διελογίσθη ταῦτα; γινώσκω ὅτι οἱ μὲν δειλοὶ καὶ ἀποφεύγουσι τὸν πόλεμον· ὅστις δὲ ἀριστεύῃ εἰς τὴν μάχην, οὗτος ὀφείλει νὰ ἐμμένῃ εἴτε πληθύνεται εἴτε πληγόνει ἄλλον. » Ὁ Αἴας παροτρύνει τοὺς Ἀργεῖους· « Ὡ φίλοι, ἄνδρες ἐστέ, καὶ αἰδεῖσθε ἀλλήλους εἰς τὴν μάχην, διότι οἱ φεύγοντες οὐδέποτε λαμβάνουσιν οὔτε δόξαν οὔτε ἰσχύν (Ιλ. Ο'. 561).

Ἐάν δὲ τέλος πρέπει νὰ κάμωμεν μνησθῆναι καὶ τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ, ἡ ἱστορικὴ πεῖρα μᾶς διδάσκει ὅτι εἰς λαοὺς εἰσέτι ἀμορφώτους, μηδὲ προαδύσαντας εἰς τὸν πολιτισμόν, ἐπικρατεῖ ὁ ἐγωϊσμός ὅστις δὲν ἐπεκτείνεται ἐπέκεινα τῶν ὁρίων ἐκείνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἱκανοποιεῖ τὰς χρεῖας του. Ὅθεν καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μόλις ἀπαντῶν

μεν ἔχνης τι γενικοῦ ἐθνισμοῦ καὶ πατριωτικοῦ ἔρωτος· ἀπεναντίας τὰ άτομα παριστάνουσι τὸ αἶσθημα τοῦτο ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν γενέθλιον τόπον, τὴν ἐστίαν, τὴν οἰκογένειαν καὶ τὰ κτήματά των. Ἐκτός δὲ τούτου δὲν ἡδύνατο εἰσέτι ν' ἀναπτυχθῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων γενικόν τι αἶσθημα ἐθνισμοῦ, ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς ἦτο τότε διηρημένη εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας, ὧν οἱ ἡγεμόνες ἐνίοτε μόνον συνδέοντο πρὸς ἀλλήλους· εἴτε κατὰ συμβεβηκός, εἴτε ἐνεκὸν ἰδιαίτερου τινὸς συμφέροντος.

Ἀλλ' ἐντεῦθεν λαμβάνοντες τὸ ἐνδόσιμον ὅπως ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, παρατηροῦμεν πρῶτον ὅτι ἡ μοναρχία ἢ ἡ βασιλεία εἶναι τὸ ἀρχαιότερον εἶδος τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτευμάτων, ἦτις οὕσα ἢ ἐναρξίς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ βίου φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὰ ἐφεξῆς χαρακτηριστικά. Ἀ' Δὲν προῆλθεν ἀπὸ σκέψιν καὶ ἐπίγνωσιν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ πολιτικοῦ βίου, ὡς ἐκτύπωμα τῆς οἰκογενειακῆς καταστάσεως. Ὅθεν ἡ βασιλεία ἐφάνη, ἀναλόγως τῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ πατρικῆς ἐξουσίας, ὡς τὸ καταλληλότερον μέσον πρὸς συντήρησιν τῆς κοινωνικῆς τάξεως· ὅπερ ὑπαινίττεται καὶ ὁ Ὀδυσσεύς (Ἰλ. Β' 204) λέγων, εἰς κοῖρανός ἐστω. Ἐντεῦθεν προσέτι ἔπεται, ὅτι ὁ λαὸς ἀνεγνώριζε τὴν βασιλείαν ὡς θεῖον δῶρον, καὶ ἐθεώρει τοὺς βασιλεῖς ὡς παρὰ τῶν θεῶν τὸ γένος ἔλκοντας. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ὅστις ἐνέμεναν εἰς τὴν θεῖαν τοῦ ἀποστολῆν ἐκαλεῖτο ἀγαθὸς καὶ δίκαιος. Διὰ τῆς δικαιοσύνης του καὶ ἀγαθότητος παριστάνετο ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἀπεικόνισμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἰσχὺν τῶν βασιλέων παρατηροῦμεν ὅτι δὲν ἐξήσκουν ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων των, ὡς οἱ Ἀσιανοὶ δεσπόται· ἀλλὰ, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῶν θεῶν ὑποτάσσεται εἰς ὑπερτέραν τινὰ τάξιν τὴν εἰρημαμένην, οὕτω καὶ οἱ βασιλεῖς ὑποτάσσονται εἰς τὴν ιδέαν τοῦ δικαίου, τὴν Θέμιν τὴν ἐν τοῖς θεοῖς διακρίβουσιν, ἥς τὴν γνῶσιν παρέλαβον ἐνεκὸν τῆς πρὸς ἐκείνους συγγενείας των. Ὅθεν παρίσταται ὁ μάντις, ὁ διερχόμενος τοῦ θεοῦ δικαίου, ὅπως τὸ ἀναγγέλλῃ εἰς τὸν ἡγεμόνα τὸν ἀγνοοῦντα ἢ παραβιάζοντα αὐτό, καὶ τὸν ὑπομιμνήσκῃ τὴν ἐπιεικῆ αὐτῷ θεῖαν δίκην. Εἰς τὴν σχέσιν ταύτην τῶν βασιλέων πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπιστηρίζεται ἡ ἀγνότης τοῦ γένους καὶ τῆς ἀξίας των, οὐχ ἦττον ἢ ἡ ἐνέργεια αὐτῶν καθὸ δικαστῶν, στρατηγῶν καὶ ἐπιτηρητῶν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων· ὑπὸ δὲ τὴν τριπλῆν αὐτὴν ἐποψίν ὁ Ὀμηρικὸς βασιλεὺς ἐξασκεῖ ὑπερτάτην ἀρχήν.

Πρὸς σύσκεψιν δὲ καὶ ὑποστήριξιν τῶν βασιλέων ἦσαν αἱ συνελεύσεις, αἵτινες διακρίνυντο εἰς ἀγορὰν καὶ βουλὴν. Καὶ ἡ μὲν ἀγορὰ ἦτο συνέλευσις τοῦ λαοῦ, ἡ δὲ βουλὴ τῶν γερόντων. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς συνήθως συνεβουλεύετο πρῶτον μετὰ τῶν γερόντων ἐν τῇ βουλῇ ὅ,τι ἤθελε νὰ προτείνῃ εἰς τὴν τοῦ λαοῦ συνέλευσιν, ἐνθα ἡ ὁμὰς ἢ, τοῦλάχιστον οἱ πλείστοι ἐλάμβανον μέρος, ὡς ἐξάγε-

ται ἐκ διαφόρων Ὀμηρικῶν χωρίων. Ὅτι ὁμοῦς ὁ βασιλεὺς ὤφειλε νὰ συγκαλῇ τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ ἐντὸς ὁρισμένης προθεσμίας, τούτων οὐδὲν ἔχνης ἀπαντᾷται. Αἱ συνελεύσεις συνεκαλοῦντο οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν βασιλέων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τινος ἥρωος, ὡς βλέπομεν τὸν Ἀχιλλεὺς πρὸ τῆς Τροίας (Ἰλ. Α' 54—19—40), οὐχ ἦττον δὲ καὶ ὑπ' ἄλλου οἰονδήποτε μέλλοντος νὰ διακοινώτῃ τι εἰς τὸν λαόν· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λαὸς εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις συνεδρίχεν αὐτεπάγγελτος. Ὡς ἐπιτοπλεῖστον ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀγορεύουσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ μόνος ὁ βασιλεὺς, ὅστις καὶ διαλύει κατόπιν τὴν συνέλευσιν. Δὲν δυνάμεθα ὁμοῦς ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ λαὸς συνεκαλεῖτο μόνον ἵνα ἀκροάσῃται· διότι εἰάν ἐπιστρέπτο εἰς πάντα τινὰ νὰ συγκαλῇ τὸν λαόν, ἐπόμενον εἶναι ὅτι εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀγορεύῃ· ἔπειτα καὶ ἐκ διαφόρων χωρίων τοῦ ποιητοῦ ἐξάγεται ὅτι ὁ λαὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράζῃ ἐλευθέρως τὴν γνώμην καὶ τὴν θέλησιν του.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς γενικὰς ὑποχρεώσεις τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, ὤφειλον αἱ χρεῖαι τούτου ν' ἀναπληρώνωνται διὰ δασμῶν· οὕτως ὁ Ὀδυσσεύς λέγει (Ὀδ. Ψ' 357) πρὸς τὴν Πηνελόπην ὅτι ὁ λαὸς θέλει τὸν ἀποζημιῶσαι διὰ τὰ πρόδικτα ἅτινα τὸν κατέκειραν οἱ μνηστῆρες. Ὁ Ἀλκίνοος δὲ (Ὀδ. Ν' 14) ὅτι θέλει συναῖξει παρὰ τοῦ λαοῦ ὅσα εἶχε προσφέρειν εἰς τὸν Ὀδυσσεῖα. Εἰς τὰς ἐκστρατείας ὤφειλεν εἰς τοῦλάχιστον ἐξ ἐκάστης οἰκογενείας τῶν ὑπηκόων του ὁ κλῆρῳ λαχὼν νὰ τὸν συμπαροκολουθῇ (Ἰλ. Ω 400). Οὕτω π.χ. ἀναφέρεται ὁ Ἐχέπυλος (Ἰλ. Ψ 296) ὑπήκοος ἱσως τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅτι ἐχάρισεν εἰς τούτον ὡραίαν ἵππον Ἀἴθην καλουμένην, ἵνα ἀπολυθῇ τῆς κατὰ τοῦ Ἰλίου ἐκστρατείας.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς προσθέμεθα νὰ διαγράψωμεν μόνον ἐν εἰδὲι σχεδιάσματος τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρέπει ν' ἀνεκρίνηται καὶ ἐρευνᾶται ἕκαστος τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ κατὰ τοὺς Ὀμηρικούς χρόνους Ἑλληνικοῦ βίου, διὸ μετὰ τὰς συνοπτικὰς ταύτας παρατηρήσεις, περὶ τοῦ πολιτεύματος, μεταβαίνομεν ἐπὶ τέλους εἰς σύντομόν τινα ἐξέτασιν καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πρωτίστου ἐκ τῶν τριῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, ἥτοι τοῦ θρησκευματος.

Πολλὰ μὲν ἀντιφατικὰ ἐρρέθησαν περὶ τῶν Ὀμηρικῶν θεοτήτων, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ τῶν θεῶν ἀτομικότητες ἐσχηματίσθησαν καὶ ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὸν προκείμενον τύπον τῶν ἀνθρωπίνων ἀτόμων· διότι παρ' Ὀμήρῳ οὐδεμίαν εὐρίσκομεν οὐσιώδη διάκρισιν μετὰ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων, καθ' ὅσον ἀπασαὶ αἱ ιδιότητες τούτων ἀπονέμονται καὶ εἰς ἐκείνους, κατὰ βαθμὸν ὁμοῦς ἀνώτερον. Ὁ Ὀμηρὸς δὲν ἐπίστευεν ἓνα μόνον, ὑψιστον, παντοδύναμον καὶ πάνσοφον θεόν, ὡς τὸν δημιουργόν καὶ κυβερνήτην τοῦ κόσμου· ἀλλ' οἱ θεοὶ παρίστανται αὐτῷ πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς μόνον ὡς ὑψηλοτέρας τάξεως ἄνθρωποι, τρόπον τινὰ ἀνώτεροι ἡγεμόνες, οἵτινες, ὡς οἱ ἐπίγειοι βασιλεῖς, ἐνεργ-

γοῦσι πολλάκις αὐθαιρέτως, καὶ ὅχι κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πρέποντος. Οἱ ἄρχαοι Ἕλληνες ἐδημιούργησαν τὸν κόσμον τῶν θεῶν κατ' εἰκόνα τοῦ ἰδίου αὐτῶν βίου. Ὅθεν οἱ Ὀμηρικοὶ θεοὶ δὲν εἶναι οὔτε ἠθικοπολιτικαὶ ἀλληγορίαι ὡς οἱ τῶν Περσῶν, οὔτε σύμβολα τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ὡς οἱ τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ χαρακτηριστικὲς ζῶντες, ἄτομα· καὶ ταῦτα, ὅχι ὡς ὁ Βράμμα τῶν Ἰνδῶν, βεθυθισμένα εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἐαυτοῦ των, ἀλλ' ἀδιακόπως ἐνεργοῦντα καὶ στενώτατα συνδεόμενα μετὰ ζώντων ἀνθρώπων, μεθ' ὧν ἔχουσι κοινὰς ἀπάσας τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ιδιότητας.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐξηγεῖται καὶ τὸ κράτος τῶν θεῶν ἐπὶ τὰ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων. Δὲν εἶναι οἱ δημιουργοὶ τῆς φύσεως, δὲν εἶναι ἡ ἀρχικὴ πηγὴ, ἐξ ἧς παρήχθησαν πάντα τὰ ὄντα, ἀλλὰ μόνον οἱ δεσπόται καὶ κύριοι αὐτῶν, συνεπεῖα ὅχι μιᾶς ἀπολύτου θείας ἀρχῆς, ἀλλὰ τῆς φυσικῆς καὶ ψυχικῆς των κραταιᾶς ἀτομικότητος· ἀλλὰ τοιοῦτον κράτος ἐπὶ τῆς φύσεως τοσούτῳ μᾶλλον ὤφειλεν ὁ Ὀμηρικὸς ἄνθρωπος ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς θεοὺς, ὅσα ὀλιγώτερον αὐτὸς ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὰ αἰνιγματώδη φαινόμενα καὶ τὰς μεταμορφώσεις τῆς φύσεως. Τὰ ἐν τῇ φύσει ἐνεργοῦντα αἷτια τοῦ ἦσαν ἄγνωστα, ἐπομένως δὲ ἄλλο τι εἰς αὐτὸν δὲν ἀναπελείπετο εἰμὴ νὰ ἐννοήσῃ κραταιᾶς ἀτομικότητος, ὡς κεχωρισμένας μὲν ἀπὸ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν ἐνεργούσας, καὶ νὰ τὰς παραστήσῃ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, μάλιστα δὲ κατὰ τὸ πνεῦμα μιᾶς φαντασιώδους ἐποχῆς. Εἰς τί δὲ συνίσταται ἡ δύναμις αὕτη καὶ ἡ ἐπιβροία τῶν θεῶν ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τοῦ ἀνθρώπινου βίου; Τῆς μὲν φύσεως τὰ διάφορα ἀποτελέσματα δύνανται ὅχι μόνον νὰ ἐπιταχύνωσιν ἢ νὰ βραδύνωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταμορφώσωσι. Τὴν δύναμιν ταύτην δεικνύει ὁ ποταμὸς Σιμόεις, ὅστις αἰφνιδίως ἀνατέλλει ἀμβροσίαν ἵνα βοσκήσωσιν οἱ ἵπποι τῆς Ἥρας (Ἰλ. Ε'. 777)· καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, κατ' ἐπιταγὴν τῆς ὁποίας βραδύνεται ἡ ἀνατολὴ τοῦ Ἡλίου πρὸς ἐπέκτασιν τῆς νυκτός, ἐν ᾗ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἡ Πηνελόπη ἀναγνωρίζοντες ἀλλήλους κλαίουσιν (Ὀδυσ. Ψ. 241). Ἀλλ' οἱ θεοὶ κέκτληνται τὴν δύναμιν καὶ τοῦ μεταμορφώσκειν, ἱκανοὶ ὄντες ν' ἀπονέμωσιν εἰς τε τὰ ἐμψυχα καὶ ἀψυχα ὄντα ιδιότητας αἷτινες οὐδόλως αὐτοῖς ἀνήκουσιν ἐκ φύσεως. Ἡ Ἥρα χορηγεῖ εἰς τὸν ἵππον τοῦ Ἀχιλλέως τὴν δύναμιν τοῦ λαλεῖν καὶ μιντεῦειν (Ἰλ. Τ. 405). Καὶ αὐτὸν τὸν σωματικὸν ὁργανισμόν ἰσχύει ἡ θεία βούλησις νὰ μεταπλάττῃ καὶ νὰ μετασχηματίξῃ. Οὕτω π. γ. ἡ Ἀθηνᾶ ἀποκαθιστᾷ τὸν Ὀδυσσεὺς ὑψηλότερον τὸ ἀνάστημα καὶ παχύτερον, καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτῆς φύονται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του οὐλαὶ κόμαι ὅμοιαι μὲ ὁκλίνθινον ἄνθος (Ὀδ. Ζ. 229). Μόλις τὸν ψαύει μὲ τὴν ῥάβδον τῆς καὶ τὸν μετατρέπει εἰς γέροντα, κατόπιν δὲ τὸν ἐπαναφέρει εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ὥραίαν μορφήν (Ὀδ. Ν. 427, Η. 172, 454).

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἰσχύος ἦν οἱ θεοὶ ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἔπεται ὅτι θεωροῦνται ὡς οἱ ὀδηγοὶ καὶ οἱ αἷτιοι τῆς τύχης τῶν πολιτειῶν τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ἐνθα τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς βουλῆς καὶ τῆς θελήσεως ἐκείνων καὶ εἰς ἐκείνους μόνους ἐναποθέτουσιν οἱ Ἕρωες τὰς ἐλπίδας τῆς νίκης (Ἰλ. Ζ. 526), καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι παριστάνονται τὰ ἀποτελέσματα τῆς τῶν βασιλέων ἐριδος, ὁ θάνατος τοσούτων ἡρώων ὡς ἐκπλήρωσις τῆς βουλῆς τοῦ Διὸς. Διευθύνουσι δὲ καὶ διέπουσι τὰς τύχας τῶν ἀτόμων οὐχ ἥττον ἢ τὰς τῶν λαῶν· διότι εἰς τοὺς θεοὺς ὀφείλει τὸ ἄτομον τὴν σωματικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν του ὑπαρξιν. Οἱ θεοὶ ἀνέθρεψαν τὸν Τηλέμαχον ἀνδρωθέντα κατὰ χάριν τοῦ Ἀπόλλωνος (Ὀδ. Ε. 175, Γ. 86). Σωματικὰ καὶ πνευματικὰ πλεονεκτήματα εἶναι δῶρα τῶν θεῶν. Ὁ Ἀπόλλων χαρίζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ δῶρον τῆς μαντείας (Ἰλ. Α'. 72). Ἡ Ἄρτεμις διδάσκει τοὺς θνητοὺς τὴν κυνηγετικὴν (Ἰλ. Ε'. 54). Ἡ Ἀθηνᾶ τὴν τεκτονικὴν (Ἰλ. Ε'. 64). Ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ποσειδῶν παντοίας ἱπποσύνας (Ἰλ. Ψ'. 307), ὁ δὲ δεῦτερος καὶ τὴν θαλασσοπλοῖαν (Ὀδ. Η'. 35). Τὸ ἄδειν εἶναι δῶρον τῆς θεότητος καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτὸ εἶναι ὁ Ἀπόλλων καὶ αἱ Μοῦσαι (Ὀδ. Θ'. 44, 480, 488). Ἀντὶ νὰ λέγηται ἡ ὥδῃ καὶ αἱ τέχναι εἶναι φυσικὴ δεξιότης ἢ ἐπίκτητος ἱκανότης, ὁ Ὀμηρικὸς κόσμος τὰς ἀποδίδει εἰς τὸ θεῖον. Μεγαλοφυΐαν, εὐφυΐαν καὶ ἐπίκτητον ἱκανότητα δὲν ἀναγνωρίζουσι, τὰ πάντα εἶναι ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῶν θεῶν. Πᾶν εἴ τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν συμβαίνει εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐκ θεοῦ προέρχεται. Ἡ Ἑλένη λέγει (Ὀδ. Δ'. 237) αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν τὰ δίδει ὁ Ζεὺς· δύνανται γὰρ ἅπαντα.

Ἀλλ' ὁ Ὀμηρικὸς ἄνθρωπος, καθὼς ἀναγνωρίζει ὑπεράνω τῆς ἀτομικότητός του ἄλλην τινὰ ὑψηλοτέραν, ἥτις εἶναι τὸ θεῖον, εἰς ὃ ἡ βούλησις καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων ὑπείκουσιν, οὕτω πιστεύει ὅτι μέλλει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλη τις ἐτι ὑψηλοτέρα δύναμις, προϊσταμένη ὅχι μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν θεῶν, ἥτις περιορίζει καὶ τούτων τὸ αὐθαίρετον. Ἡ ἐπικρατοῦσα αὕτη δύναμις προϊσταται ὡς εἰμαρμένη, *Αἴσα* ἢ *Μοῖρα* ὅπως πισθεν τῆς τῶν θεῶν ἐνεργείας. Καθὼς δὲ οἱ ἄνθρωποι διστάζοντες περὶ τινος μελετωμένης ἐπιχειρήσεως ἂν ᾖναι δικαία καὶ ὠφέλιμος ἢ ὅχι, συμβουλευόνται τοὺς θεοὺς εἴτε διὰ τῶν χρηστηρίων, εἴτε δι' ἄλλων τινῶν σημείων, οὕτω καὶ ὁ Ζεὺς διστάζων ἂν μέλλῃ νὰ πράξῃ τι ἢ ὅχι λέγεται ὅτι ἐρευνᾷ τὸν ὑπέρτατον νόμον, ὅπως γνωρίσῃ τί εἶναι πεπρωμένον.

Ἐκ ταύτης τῆς ιδέας περὶ τινος μοιριαίας ἀποφάσεως δεσποζούσης ἐπὶ τῶν θεῶν ἀνεπτύχθη ἡ δοξασία περὶ τῆς θεᾶς *Αἴσης* καὶ *Μοίρας*. Ἡ *Αἴσα*, ἥτις ἐτυμολογικῶς σημαίνει μέρος τῶν ὧν, παρίσταται ὡς θεὰ μοιράζουσα εἰς ἕκαστον ἀνθρώπον ἅμα γεννηθῇ ὅ,τι μέλλει νὰ πάθῃ. (Ἰλ. Γ'. 127, Ὀδ. Η'. 197). Οὕτω δὲ καὶ *Μοῖρα*, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως, σημαίνει τὸν ἀναπό-

δραστην θάνατον ἐκάστου ἀνθρώπου. Ὁ Ἀπόλλων λέγει εἰς τὸν καταδικάζοντα αὐτὸν Ἑκτορα ὅτι δὲν δύναται νὰ τὸν φονεύσῃ, διότι δὲν εἶναι μόρσιμος. Ὄθεν ἡ Αἴσα καὶ ἡ Μοῖρα δεσπόζουσιν ἐπὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, οὐδὲ δύναται τις ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις των. Οὐδεὶς, λέγει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (B. I. 94), δύναται νὰ ὑπεκφύγῃ τὸ ἔπαξ ὑπὸ τῆς μοῖρας προσρισθὲν, οὐδ' αὐτὸς ὁ θεός. Τὸ ἀδυσώπητον τῆς τῶν ἀνθρώπων Μοῖρας φαίνεται ζωηρότατα εἰς τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ Ἑκτορος ἀπὸ τῆς Ἀνδρομάχης (Il. Z.). ἐκφράζοντας ἀπροκαλύπτως τὰ λυπηρότερα προκισθήματα, ἅτινα στιγμιαίως λησμονήσας εὐχεται πρῶτον, ὥπως ὁ υἱὸς τοῦ καταστῇ μίαν ἡμέραν ἐνδοξος καὶ κραταίῃς βασιλεὺς τῶν Τρώων· κατόπιν δὲ ὑπομιμνήσκει τὴν σύζυγόν του τὰ τῆς Μοῖρας χωρὶς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀπορίας οὐδεὶς θέλει τὴν προπέμψειν εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου οὐδεὶς θνητὸς δύναται νὰ τὴν ὑπεκφύγῃ.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀδυσώπητον καὶ ἀμετάτρεπτον τῆς μοιραίας ἀποφάσεως ἐξηγεῖται διατί ὁ Ὀμηρικὸς ἀνθρώπος οὐδέποτε προσφέρει δεήσεις ἢ θυσίας εἰς τὴν εἰμαρμένην. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τῆς Μοῖρας καὶ τῆς Αἴσας πρὸς τοὺς θεούς, εἶναι φανερόν ὅτι αὐταὶ ἀπαλύτως δεσπόζουσιν ἴστανται ὑπεράνω τῆς τῶν θεῶν βουλήσεως· διότι, ἐὰν οἱ θεοὶ ἐγίνωσκον ὅτι ἡ βούλησις τῆς Μοῖρας δὲν ὑπερέχει τῆς ἰδίας αὐτῶν, οὐδέποτε θὰ ἐφαίνοντο συμμορφούμενοι καὶ ὑπεύκοντες εἰς αὐτὴν ἐν καιρῷ τῆς δυσχερείας καὶ τῆς λύπης των (Il. Y. 427). Αὕτη δὲ ἡ ἐκ τῆς Μοῖρας ἐξάρτησις τῶν θεῶν διαδηλοῦται σαφέστατα ἐν τῇ Γ'. Ραψωδίᾳ τῆς Ὀδυσσεΐας, σ. 236, ἐνθα λέγεται, ὅτι οὐδὲ οἱ θεοὶ δύναται ν' ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τοῦ υἱὸν τοῦ Ἄρεως τὴν Μοῖραν τοῦ θανάτου. Ἰσαύτως δὲ βλέπομεν καὶ τὸν Δία διανέμοντα τὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου οὐχὶ ὡς αὐτὸς βούλεται, ἀλλὰ κατὰ τὸν νόμον τῆς εἰμαρμένης· ὅπερ (ἐν Il. Θ. 69. X, 240) ἐκφράζεται διὰ τῆς χρυσοῦς πλάστιγγος, ἐφ' ἧς σταθμίζει τὴν τοῦ θανάτου μοῖραν τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἑκτορος καὶ κατὰ τὴν ῥοπὴν αὐτῆς ἀναγνωρίζει ἀλλοτρίαν βούλησιν καὶ ἐνεργεῖ κατὰ ταύτην. Τέλος δὲ προσθετέον ὅτι ἡ Αἴσα καὶ ἡ Μοῖρα χαρακτηρίζονται καὶ εἰκονικῶς διὰ τοῦ ὀνόματος *Κατακλιῶτις*, καθὼς νύθουσαι τὴν κλυστήν, ἤτοι τὴν τύχην τοῦ ἀνθρώπου, ὄνομα ἀπαντῶμενον καὶ εἰς τὸν μεταγενέστερον μῦθον τῶν τριῶν Μοιρῶν, αἵτινες ὠνομάσθησαν Κλωθώ, Λάχεσις καὶ Ἄτροπος.

Ἀλλ' οἱ θεοὶ καὶ τοὶ ἐκ τῆς Μοῖρας ἐξαρτῶμενοι, ἔχουσιν ὅμως καὶ τι ἐνυπόστατον, σώζουσιν καὶ τινα ἐλευθερίαν τῆς ἰδίας αὐτῶν βουλῆσεως. Καθόλου δὲ εἰπεῖν, εἰς τοὺς Ὀμηρικοὺς θεοὺς παρατηρεῖται ὅτι καὶ εἰς τοὺς Ἡρώας· διότι καθὼς οὗτοι, ἐνῷ ἕκαστος ὑπὸκει εἰς τὰ νεύματα καὶ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς προστατεύουσας αὐτὸν θεότητος ἐνῷ εἶναι ὄργανον τῶν διαταγῶν ταύτης, συνάμα πράττουσι καὶ ἐνεργοῦσι κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν πεποιθήσεις

καὶ φρονήματα, ὡσαύτως καὶ οἱ θεοὶ καὶ τοὶ ἀφ' αὐτῶν βουλευόμενοι καὶ ἀποφασίζοντες, καὶ τοὶ τὰ πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν διέποντες, ὑπέκουσιν ὅμως καὶ αὐτοὶ εἰς τινὰ κραταιὰν καὶ μυστηριώδη ἀνάγκην, ἀνάγκη γὰρ οὐδὲ θεοὶ μάχονται.

Ἐκ τοιούτων λοιπὸν ψυχολογικῶν, ἠθικοπολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν ἀνυόμενος τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ὁ Ποιητῆς, ὑπὸ τοιαύτων δοξασίων καὶ αἰσθημάτων διαπερῶμενος, παρήγαγε τὰ ἀρχέτυπα αὐτοῦ Ποιήματα, ἅτινα ὑπὸ τὴν καλλιλογικὴν αὐτῶν ἔποψιν θεωρούμενα δύνανται νὰ παραβληθῶσι μὲ τὸ ἡλιακὸν φῶς, οὐ τινος αἱ ἀκτῖνες περιέθαλψαν, ἐξωογόνησαν καὶ ἀνέπτυξαν τοσαύτας διαδοχικὰς γενεάς, τοσαύτας κυριάδας διανοιῶν, αἵτινες εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐλμέσως, εἴτε ἐκ τοῦ σύνεργου εἴτε πόρρωθεν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκίρρεάσθησαν καὶ πολυειδῶς διεπλάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐκείνων δραστηκῆς ἐπενεργήσεως.

Καὶ τῶντι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἀποβαίνουσιν εἰς ἄκρον περισπούδαστα, ὅχι μόνον διὰ τὸ ὑλικὸν των, ὅχι μόνον διότι ἐν αὐτοῖς ἀνευρίσκεται ἡ πρώτη ἡλικία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὰ πρῶτα στοιχεῖα καὶ τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πρακτικοῦ τοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ εἶδος των, διότι ἀποκατέστησαν ὁ τύπος καὶ ὁ κανὼν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοκαλίας· διότι ὁ Ὀμηρὸς θεωρεῖται δικαίως ὡς ὁ πατὴρ ὅχι μόνον τῆς Ἑπικῆς, ἀλλὰ καὶ καθόλου παντὸς εἶδους ποιήσεως ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πάσης περαιτέρω γλωσσολογικῆς καὶ γραμματολογικῆς μορφώσεως.

Ὄθεν ἵνα κρίνωμεν δεόντως καὶ περὶ τῆς ἀξίας τῆς καλλιλογικῆς σπουδῆς τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων, ἀνάγκη νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν μας εἰς τρία τινὰ κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτῶν, τὸ ὕψος, τὴν πρᾶξιν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὑποκειμένων, χαρακτηριστικὰ, ὧν ἡ ὅσον ἐνεστὶ βεβαιότερα μελέτη καὶ λεπτομερεστέρα ἀνάλυσις φέρει ὡς ἀποτέλεσμα εἰς τοὺς νέους τὴν στόμωσιν καὶ ὁξύτητα τῆς αἰσθητικῆς αὐτῶν κρίσεως.

(Ἐπετι τὸ τέλος.)

ΜΑΝΩΛΗΣ.

Βλαχική παράδοσις τοῦ II' αἰῶνος.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.)

—ooo—

Λαμπρὰ καὶ πολυπληθὲς συνοδία συνέρχεται παρὰ τὰς ὄχθας ποταμοῦ, πληθὺς δὲ ἰσχυρῶν μεγιστάνων περιστοιχίζει εὐλαβῶς ἀρχηγόν τινα, ὅστις, διὰ τοῦ ὕψους τοῦ ἀναστήματος καὶ τῆς ἀρρενωπῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου του, φαίνεται ἄξιος νὰ ἀρχηγῇ πανταχοῦ. Μεταξὺ δὲ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν πλῆθους διακρίνονται καὶ ἐννέα τεχνίται, ὑπακούοντες ἐπίσης εἰς ἓνα ἀρχηγόν, εὐκόλως ἐπιβάλλοντα αὐτοῖς θέλησιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν γνώσεων καὶ διὰ τῆς πολυχρονίου πείρας τοῦ.